

Gaye Çarmıklı Koleksiyonundan Bir Mermer Telesphoros Heykelciği

A Marble Telesphoros Statuette from the Gaye Çarmıklı Collection

Melih ARSLAN *

Ahmet Emirhan BULUT **

Öne Çıkanlar:

- Çalışmamızın konusu oluşturan Telesphoros Heykelciği, Anadolu'da şimdiye kadar tespit edilen beşinci bağımsız mermer Telesphoros heykelciği olarak öne çıkmaktadır.
- Anadolu örneklerinin bazı deformasyon ve noksanlıkları mevcutken eserimiz neredeyse kusursuz korunma durumuyla dikkat çekmektedir.
- Telesphoros'un kapüşonu üzerinde yer alan yıldız motifiyle bilinen diğer Telesphoros betimlemelerinden ayrılmaktadır.
- Çalışmamızın, Telesphoros kültü ile ikonografisine yeni bir perspektif getireceği, çocuk tanrının daha bilinir olmasına bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Öz: Telesphoros, kendine has bir ikonografisi olan ve çoğunlukla bir çocuk olarak betimlenen bir tanrıdır. Telesphoros, neredeyse tüm vücudunu saran kukuletalı (*cucullus*) bir pelerin ile tanımlanır. Tanrının kökeni konusunda fikir birliği olmasa da Batı Anadolu'da çok yoğun bir tapınım gördüğü arkeolojik ve nümismatik verilerle kanıtlanmıştır. Telesphoros'un adının geçtiği en erken epigrafik kalıntı ve en erken nümismatik veri, Pergamon kentini işaret etmektedir. Yunan mitolojisinde yeri bulunmayan Telesphoros, Asklepios ve Hygeia ile birlikte sağaltıcı tanrı rolündedir. Bazı mezar kontekstlerinden hareketle, Telesphoros'un ölüye öteki dünyada eşlik etme ve onu koruma fonksiyonu da bulunduğu anlaşılmaktadır. Çalışmamızın konusunu oluşturan Gaye Çarmıklı koleksiyonundan mermer Telesphoros heykeli, alışlagelmiş Telesphoros ikonografisindedir. Eseri Anadolu'da çok az örneği olan mermer Telesphoros heykelciklerinden ayıran iki önemli unsur, kusursuza yakın korunma durumu ve kapüşonundaki yıldız motifidir. Telesphoros kültü ve ikonografisi hakkında bilgiler de sunan çalışmamız, Anadolu'daki Telesphoros kültüne ve çocuk tanrının Anadolu'daki bilinirliğine bir katkı yapmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mermer, Heykelcik, Telesphoros, Roma Dönemi, Sağlık kültü

Highlights:

- The Telesphoros statuette, which is the subject of this study, stands out as the fifth freestanding marble statuette identified so far in Anatolia.
- While the examples recovered in Anatolia exhibit various degrees of damage and loss, our piece stands out due to its near-perfect preservation.
- The engraved star motif on the hood of Telesphoros sets it apart from other known representations of Telesphoros.
- It is aimed that this analysis will contribute to the understanding of the cult and iconography of Telesphoros, which is not well known, and shed more light on the child god.

* Klasik Arkeolog-Numismat, arslanmelih06@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2152-1564

** Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, Sezai Karakoç Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Sur/Diyarbakır, Türkiye. ahmetemirhan.bulut@dicle.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0845-7756

Abstract: Telesphoros is a deity characterized by a distinct iconography and is typically depicted as a child. His iconography is defined by a hooded (*cucullus*) cloak that envelops nearly his entire body. While there is no scholarly consensus on his origins, archaeological and numismatic evidence demonstrates his widespread veneration in Western Anatolia. The earliest epigraphic and numismatic attestations of Telesphoros are associated with Pergamon. Absent in the Greek mythology, Telesphoros functions as a healing god in conjunction with Asclepius and Hygieia. In certain funerary contexts, he also served as a protector and guide for the deceased in the afterlife. The subject of this study is a marble statuette of Telesphoros from the Gaye Çarmıklı collection, which adheres to traditional iconographic conventions. However, it stands out due to two significant features: its exceptional state of preservation and the presence of a star motif on its hood. By providing a detailed analysis of the Telesphoros cult and its iconography, this study seeks to enhance our understanding of the child god's role and significance in Anatolia.

Keywords: Marble, Statuette, Telesphoros, Roman period, Health cult

Summary: Telesphoros, a deity associated with the cult of health, is traditionally regarded as the son of Asclepius. His roles include facilitating healing and accompanying individuals during their convalescence. The depictions of Telesphoros found in tombs suggest that the deity also served a protective role for the deceased. Telesphoros, noted for his distinctive iconography, is typically portrayed in the form of a child. The child deity, adorned with a hooded cloak made of thick, slightly folded fabric, is typically depicted in a frontal, static posture. When not depicted alone, Telesphoros is typically shown alongside Asclepius, or with Asclepius and Hygieia, and only rarely with other deities. Telesphoros was particularly venerated in the western regions of Anatolia and the Balkans, as demonstrated by the numerous archaeological, numismatic, and epigraphic artifacts discovered in these areas. Although the cult of Telesphoros is represented by limited archaeological evidence from the Late Hellenistic period, it became significantly more widespread during the Roman Imperial period.

An analysis of Telesphoros worship in Anatolia reveals that Pergamon played a significant role. Telesphoros is mentioned to have been venerated in the Asclepieion of Pergamon, where golden statues of the deity were present. The earliest inscription referencing the deity originates from this city. Moreover, it has been observed that the first depictions of Telesphoros on coins were discovered in Pergamon during the reign of Hadrian (117–138 AD). Based on these data, some researchers suggest that Pergamon may be the place of origin of Telesphoros.

The Telesphoros statuette analyzed in this study is part of the Gaye Çarmıklı collection. Crafted from white marble, the statuette stands on an elliptical base measuring 14 cm in width, with a height of 32 cm and a width of 13,5 cm. As usual, Telesphoros is depicted wearing a hooded cloak that extends to his ankles. Notably, a star motif is carved on the hood, a distinctive feature that sets this representation apart from other known depictions of Telesphoros. While Telesphoros is not typically associated with celestial attributes, it has been suggested that the star motif may symbolize his connection to his father, Asclepius, who, according to myth, was transformed into a constellation (*Ophiuchus*) after his death.

An intriguing aspect of the statuette is its unfinished state. The absence of a polished, glossy finish on the feet and pedestal, in contrast to the body and head of the statuette, combined with the presence of an unremoved rough piece on the side and back of the left foot, suggests that the work remained unfinished. In this respect, the figurine offers valuable insights into the production techniques and stages involved in its creation.

The Telesphoros statuette in the Gaye Çarmıklı collection represents the fifth freestanding marble statuette of Telesphoros discovered in Anatolia to date. It is particularly noteworthy as the best-preserved example, given its intact condition. However, since the statuette was not recovered through scientific excavation, some uncertainties remain regarding its dating and contextual information. Based on the prominence of Telesphoros worship in Anatolia and the dating of similar statuettes discovered in the region, it is suggested that this artifact may date to the 2nd century AD. This study contributes to the limited corpus of freestanding marble statuettes of Telesphoros, enhancing the understanding of his cult and aiding in the recognition of the deity. Additionally, the presence of the star motif on the hood invites new iconographic interpretations, offering the potential to approach Telesphoros from novel perspectives.

Telesphoros Heykelciği

Çalışmamızın konusunu oluşturan Telesphoros heykelciği, Ankara Etnografya Müzesi'ne bağlı taşınır kültür varlıkları koleksiyoneri Gaye Çarmıklı koleksiyonundandır. Eser, envanter defterine 1 numara olarak kaydedilmiştir. Beyaz renkli mermerden üretilen ve oldukça iyi korunmuş olmasıyla dikkat çeken heykelciğin, tüm uzuvları yerli yerindedir. Herhangi bir kırık ve çatlak da bulunmayan heykelcikte sol omuz ve kol üzerinde, sağ dirseğin altında çok küçük birkaç yeni çizik görülmektedir. Kaidede, cephede küçük bir kopma mevcuttur. Heykelciğin yüzeyinde uzun süre toprak altında kalmasından kaynaklı yer yer açık kahverengi ince tabaka izlenmektedir.

Telesphoros, 3,5 cm yüksekliğinde ve 14 cm çapında oval bir kaide üzerinde ayakta durur vaziyette betimlenmiştir. Eserin kaideyle birlikte toplam yüksekliği 32 cm iken gövde genişliği 13,5 cm olarak ölçülmüştür. Heykelcik alışlagelmiş Telesphoros ikonografisinde işlenmiştir (Fig. 1). Oldukça kalın bir manto ayak bileklerinin üzerine kadar tüm vücudu örtmektedir. Başında, mantosuyla bütünleşik kapüşon benzeri bir sivri başlık (*cucullus*) yer almaktadır. Başlıkta bir yıldız motifi dikkat çekmektedir. Kazıma yoluyla yapılan altı kollu bu yıldız, başlığın ön cephesinde yer alır (Fig. 2). Baş, merkezden hafif sola doğru dönmüştür. Başlığın altında bir kısmı görülen hafif dalgalı hacimli saçlar yana ve arkaya doğru taranmıştır. Saçların altında dar ve üçgenimsi bir alın görülmektedir. Hafif dışa taşkın, oldukça geniş badem formlu göz yapısı; basık ve küt bir burun, heykelciğin kendine has yüz hatlarına sahip olduğu göstermektedir. Hafif dışa taşkın göz çukurları da bu görünüme katkı sunmaktadır. Dudaklar neredeyse burunla aynı genişlikte işlenmiştir. Alt dudağın etli bir şekilde, üst dudağın ise daha ince işlendiği görülmektedir. Geniş ve dolgun yanaklar, heykelin bir çocuğa ait olduğunu vurgular niteliktedir. Tok ve etli çene yapısı yanaklarla uyum içerisindedir.

Telesphoros'un boynu kısa işlenmiştir. Köprücük kemiği hizasında, mantonun altında bir iç kıyafet giydiği anlaşılmaktadır. Manto, göğüs üzerinde, kapüşon cephesindeki yıldız motifini andıran "x" formunda iki düğme ile iliklenmiştir (Fig. 2) (benzeri için bk. Babelon & Blachet 1895, 253, no. 605). Oyma yöntemiyle oluşturulan ve üst üste duran iki düğme dışında başka düğme işlenmemiştir. Telesphoros'un yanlarda duran kolları mantonun altında dirseklerden 90° kırılarak üst karın üzerinde birleşmiştir. Manto, cephede omuzlardan ayak bileklerinin üzerine kadar hafif dalgalı bir şekilde genişleyerek inmektedir. Heykelciğin arkasında herhangi plastik bir detay bulunmamaktadır (Fig. 3). Buradan, heykelciğin arkasının görünmeyecek bir şekilde kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Omuzlardan karın üzerinde birleşen kollara kadar kıvrımlar merkeze doğru verevli bir şekilde inerken kollardan aşağıya doğru dik pliler biçimindedir (Fig. 1, 4, 5). Hafif ayırık duran ayaklarda herhangi bir ayakkabı, sandal giydiğine dair bir iz görülememektedir. Ayakların kalın ve kaba işlenişi ilk bakışta ayak bileklerini de içine alacak biçimde bir çizme giymiş olabileceğini akla getirmiştir. Telesphoros'un sol ayağının yan ve arkasında görülen parça, dikkat çekicidir. Bazı büyük ölçekli, ayakta duran heykeltıraşlık örneklerinde eseri statik açıdan destekleyen buna benzer payandalar görülse de bu Telesphoros heykelciği gibi küçük eserler için söz konusu olmamalıdır. Ayrıca bahsedilen destekler eserimizde olduğu gibi amorf bir parçadan ziyade bir ağaç gövdesi, yardımcı figürler (Eros, Pan vb.) ve çeşitli atribütler gibi dekoratif unsurlar olduklarından bu parçanın bir destek olmadığı açıktır. Bu durumda eserin tam olarak bitirilmediği anlaşılmaktadır. Parçanın sol ayağın arkasına ve topuğun yanına bitişik olması bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Ayrıca, heykelciğin gövde, baş ve arkasında görülen perdahlı parlak yüzeyin ayaklar ve kaidede görülmemesi de eserin tam olarak bitirilmemiş olduğunu işaret etmektedir. Telesphoros tasvirlerinde çocuk tanrının sıklıkla çıplak ayaklı (Rühfel 1994, 876) betimlenmesi göz önünde bulundurulduğunda, ayaklarda parmak detaylarının görülmemesi eserin bitirilmemiş olmasından ileri gelmektedir.

Heykelciğin kaidesinin tabanı hafif düzeltilerek bırakılmıştır. Taban üzerinde ince keski darbelerinin izleri görülebilmektedir (Fig. 6) Burada bu izlerin mevcut olması, bu yüzeyin görülemeyecek olması sebebiyle detayların işlenmemek istenmesi ya da eserin -heykelciğin ayaklarında ve kaidesinde de izlenen- tamamlanmamış olmasıyla alakalıdır.

Telesphoros Kültü

Kelime anlamı olarak mükemmelleştiren, mükemmellik veren anlamına gelen Telesphoros, Yunan ve Roma panteonunda geç ortaya çıkmış ve mitolojisi olmayan bir çocuk tanrıdır (Rühfel 1994, 870). Sağlık Tanrısı Asklepios'un oğludur (Edelstein 1945, 140, no. 287) ve sıklıkla onunla birlikte betimlenir (Rühfel 1994, 870). Geç Hellenistik Dönem'den beri saygı gördüğü anlaşılan (Rühfel 1994, 878; Çevirici-Coşkun 2019, 39) çocuk tanrının niteliği ve işlevi hakkında antik kaynaklar çok az bilgi sunmaktadır. Bunlar arasında Pausanias, Bergamalıların Euamerion'a Telesphoros dediklerini bildirmektedir (*Paus.* 2. XI. 7). Aelius Aristides (MS. 117-181), Telesphoros'a bir şifa tanrısı olarak saygı göstermektedir (Rühfel 1994, 870; Varga 2016, 18-19). Aristides, Telesphoros'a kendisine iyileştirici merhemler verdiği için minnettardır. Rüyasında kısa süre sonra öleceğini öğrendikten sonra üzerinde "Ey Kronos oğlu" yazan bir yüzüğü Telesphoros'a verir ve ölümden kurtulur. Pergamon Asklepion'unda bir tapınağı olduğunu ve Asklepion-Hygeia ve Telesphoros'a ait altın heykellerin olduğunu ifade etmektedir (Gül 2023, 27). MS 2. yüzyılda eserler veren bu iki Antik Çağ yazarı, Telesphoros'un Pergamon kökenli olduklarını düşünmektedir (Varga 2016, 18; Demirer 2019, 60).

Telesphoros betimlemeleri, Küçük Asya'dan Ege Adalarına, Makedonya'dan Trakhia'ya ve Kıta Yunanistan'a kadar geniş bir coğrafyada görülmektedir. Telesphoros, özellikle Pergamon, Atina, Batkun (Bulgaristan) ve Glava Panega (Bulgaristan) gibi yerleşimlerdeki Asklepionlarda tanrı Asklepios ile birlikte saygı görmektedir (Rühfel 1994, 878). Çocuk tanrı Roma Dönemi'nde, Asklepios ve Hygeia ile birlikte iyileşmeyi, hastalıktan kurtulmayı sağlayan bir fonksiyona sahiptir. Bu fonksiyonunun yanı sıra çocukların koruyucusu, onlara öteki dünyada eşlik etme gibi işlevleri de bulunmaktadır. Bu durum, Sardinia (La Fragola 2015, 60) ve Pergamon'daki (Yaraş 2015b, 463) nekropollerde ele geçen Telesphoros figürinleri ile Yunan ve Roma dünyasındaki birçok Asklepion'da görülen çok sayıdaki adak çocuk heykellerinden hareketle öne sürülmektedir (Varga 2016, 20-21). Telesphoros, bu bakımdan çocuklara ergenliklerine, hatta ölümlerinden sonrasına kadar eşlik etmekte ve çocuk görünümüyle onlarla güçlü bir ilişki kurmaktadır (Varga 2016, 21). Stobi'den (Makedonya) bir mezarda gün yüzüne çıkarılmış pişmiş toprak bir figürinde Telesphoros ve yanında küçük bir çocuk betimlemektedir (Wiseman & Mano-Zissi 1974, 138, Fig. 21). Aynı yerleşimden farklı bir mezarda 15 adet Telesphoros ve yanında bir çocuğun betimlendiği tek tipte figürinler de ele geçmiştir (Wiseman & Mano-Zissi 1976, 278). Telesphoros, Asklepios ve Hygeia ile birlikte doğuma yardımcı olmasından dolayı onurlandırıldığı da belirtilmekte (Roscher 1916-1924, 312; Varga 2016, 21), böylece çocuk tanrının doğuma yardımcı bir fonksiyonu olduğu da anlaşılmaktadır. Telesphoros'un bir başka görevi, sıklıkla eşlik ettiği diğer iki tanrı ile birlikte, hastalık sonrası süreçte insanlara yardımcı olmaktır (Demirer 2019, 54-55).

Telesphoros kültürüne dair en erken arkeolojik veriler, Hellenistik Dönem içerisine (MÖ II. yüzyıl) tarihlenen terrakotta figürinlerden oluşmaktadır. Tanrının adının geçtiği en erken epigrafik veri ise Pergamon'dan MS 98-102 yıllarına tarihlenen bir adak yazıtıdır (Habicht 1969, 135, no. 125; Rühfel 1994, 876; Ehling 2005, 159. MS. 101-102 tarihi için bkz. Ohlemutz 1968, 160-161; Sharpe 2014, 166). Nüsmatik verileri değerlendirdiğimizde sikkeler üzerinde Telesphoros betimlemelerine ilk olarak Pergamon'da Hadrian Dönemi'nde (MS 117-138) rastlanıldığını görmekteyiz (Rühfel 1994, 876). Sikkeler üzerinde Telesphoros'un Asklepios ile

birlikte betimlenmesi, yine ilk kez Pergamon darplı (MS 136-138) bir sikke üzerinde görülmektedir (Rühfel 1994, 873, 876). Pergamon darplı, MS 138-161 tarihli bir sikkenin arka yüzünde, yüksek kaideli, üçgen alınlıklı bir *aedicula* içerisinde yer alan Telesphoros betiminin kentte Telesphoros'a adanan bir kutsal alandaki kült heykelini andırdığı düşünülmektedir (Weisser 2006, 74-75, no. 27). Epigrafik ve nümismatik ilklerin yanı sıra, antik kaynakları da göz önünde bulundurduğumuzda tanrının kökeninin Anadolu'da, özellikle de Pergamon'da aranılması gerektiği düşünülmektedir (Demirer 2019, 60).

Telesphoros İkonografisi

Telesphoros, ikonografik olarak kolaylıkla ayırt edilebilen ve tipolojik varyasyonu çok az olan (Sharpe 2014, 166) bir tanrıdır. Çoğunlukla çocuk olarak resmedilen tanrının giydiği kapüşonlu manto (*paenula*), onun en belirgin atribütüdür. Kendine has tipolojisiyle, Harpokrates ve Eros gibi diğer çocuk tanrılardan ayrılmaktadır. Telesphoros dışında bazı tanrı, cin ve daimonlar da kapüşonlu manto giymişlerdir ancak bunların en bilineni Telesphoros'tur (Deonna 1955, 43). Bu giysiyi kullanan ve tipolojik olarak Telesphoros'a benzeyen "Genii Cucullati" adında bir Kelt tanrısı da vardır. Telesphoros ve Genii Cucullati arasında kimi zaman identifikasyon sorunları olduğu ifade edilmektedir (Demirer 2019, 54).

Telesphoros'un genellikle Sağlık Tanrısı Asklepios ile birlikte yer aldığı görülmektedir (Özoral 1982, 6-7, Lev. III, Res. 5; Tulunay 2005, 24, 28, Res. 2; Şahin & Taşlıalan 2010, 237, No. 36; Demirer & Yaraş 2016, 55-56, Lev. 7, 10). Bazen Hygeia ile (RPC IV.2, 2057; RPC VI, 5468) birlikte bazen de hem Asklepios hem de Hygeia ile birlikte bir üçlü (RPC IV.1, 17405; RPC IV.1, 8892; RPC IV.1, 5879; RPC IV.2, 754; RPC IV.2, 3236) oluşturacak biçimde betimlenmektedir. Diğer yandan, nadiren de olsa, başka tanrılarla birlikte betimlendiği de görülmektedir. Hygeia ile özdeş Roma tanrıçası Salus ile (RPC VIII, - unassigned; ID 2295), Apollon, Asklepios ve Hygeia ile (Jurukova 1981, 71 Taf. 20. No. 129 A), Demeter ile (Wroth 1883, 161-162; RPC V.2, - unassigned; ID 1441) ve Castra Peregrinorum'daki (S. Stefano Rotondo) bir Mitraeum'da ele geçtiği için Mitra ile ilişkilendirilen (Lissi-Caronna 1986, 40, Taf. XXXVI-XXXVII) Telesphoros, farklı tanrılarla birliktelik ortaya koymaktadır.

Çocuk tanrının tek başına betimlendiği önemli sayıda nümismatik eser söz konusudur. Birlikte betimlendiği tanrıların yanında çok küçük, adeta bir doldurma motifi gibi işlense de bu görüntünün tam tersi tasvirleri de mevcuttur. Erken terrakotta örneklerinde Telesphoros, yanındaki küçük çocuktan oldukça büyük bir biçimde resmedilmiştir. Yanındaki çocuğa dokunarak ya da elinden tutarak betimlenmesiyle Telesphoros'un çocukların koruyucusu niteliği vurgulanmaktadır (Rühfel 1994, 872-873, no. 34-36, 876).

Telesphoros temsilleri incelendiğinde tanrının genellikle dik, hareketsiz durduğu, bir aksiyonun içinde yer almadığı ve direkt olarak karşıya yöneldiği/baktığı görülmektedir (Rühfel 1994, 876). Telesphoros temsillerinde genellikle mantonun kapüşonu başa giyilmiş bir şekilde betimlendiği görülmektedir. Ancak, bazı örneklerde kapüşon baştan çıkartılmış, omuz ve sırttan sallanır biçimde betimlenmiştir (Grandjouan 1961, 75, no. 954; Rühfel 1994, 871-873, nos. 9, 16, 38; Yaraş 2015a, 727, Res. 2, 4; Arınç 2023, 370, Lev. 45, Kat. Nr. 43). Mantonun altında bazen, eserimizde söz konusu olduğu gibi, bir iç giysinin kenarı da görülebilmekte ve ayakları genellikle çıplak biçimde betimlenmektedir (Rühfel 1994, 876; Sezer 2014, 416, Res. 1 c; Yaraş 2015a, 727, Res. 1, 5; Demirer & Yaraş 2016, 56, Lev. 11; Arınç 2023, 369, Lev. 44, Kat. Nr. 43). Vücudun yüz ve ayaklar dışında neredeyse her yerini kapatan ağır manto, Telesphoros'a hareketsiz, katı bir görüntü vermektedir ve manto altında kollar genellikle iki yanda veya karın üzerinde yer almaktadır.

Telesphoros ikonografik olarak sıklıkla bir çocuk olarak resmedilse de yaşlı bir şekilde betimlendiği örneklerin varlığı da ifade edilmektedir. Kütahya Müzesi'nde yer alan bir terrakotta figürin, Telesphoros betimlemelerindeki gibi kapüşonlu bir manto giymekte ve mantonun altında sağ elinde bir asa tutmaktadır. Hafif kambur şekilde betimlenen figürün yüz hatları da onun yaşlı olduğunu ortaya koymaktadır (Yaraş 2016, 274, Fot. 1, Çiz. 1). Telesphoros'un yaşlı bir biçimde betimlendiği bir diğer örnek, Pergamon yakınlarındaki Maymun Sekisi Nekropolü'nden ele geçen iki figürindir (Yaraş 2015b, 465-466, Res. 1-6). Telesphoros'un yaşlı biçimde betimlenmesi, onun ölülerin diğer dünyaya göçünde kolaylaştırıcı ve koruyucu fonksiyona sahip olmasıyla açıklanmaktadır (Yaraş 2015b, 463).

Telesphoros'un sıra dışı ikonografik özellikler gösterdiği başka bir tip, çocuk tanrının at üzerinde betimlendiği örneklerdir. At binen bir tanrının etkilediği düşünülen bu tipte bilinen ilk örnek, buluntu yeri (Lydia? veya Phrygia?) ve konteksti hakkında bilgi sahibi olunmayan terrakotta bir figürindir (Ehling 2005, 159 vd, Abb. 1-2). Figürinin yüzeyi oldukça aşınmıştır. Sivri kapüşon dışında Telesphoros'la bağdaştırılabilecek öğeler net bir şekilde izlenememektedir. Bu tipte bir diğer örnek, Afyonkarahisar Müzesi'nde yer almaktadır. Bir binek hayvanı üzerinde kapüşonlu manto giyen bir figür Telesphoros olarak değerlendirilmiştir (Çevirici-Coşkun 2019, 40, Kat. No. 27). Eserde detaylara rastlanılmazken identifikasyona şüpheyle yaklaşılması gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, Laodikeia Kuzeydoğu Nekropolü'nde ele geçen ve Augustus Dönemi'ne tarihlenen bir figürine değinilmelidir. Telesphoros olarak tanımlanmayan at üzerindeki figür, vücudunu ve başını saran bir mantoya bürünmüş bir şekilde betimlenmiştir (Şimşek 2011, 523, Kat. No. 388; Şimşek 2013, 427, Res. 580). Yüzey aşınmasından dolayı yüz hatları net olarak görülemese de binicinin genç bir figür olabileceği düşünülmektedir.

Telesphoros'un bilinen mevcut betimlemelerinde kapüşonlu manto dışında tanrının bariz bir atribütü yoktur. Ancak, Asklepios ile birlikte betimlendiği bazı temsillerde Telesphoros'un elinde veya çevresinde çeşitli nesneler görülmektedir. Louvre Müzesi'nde bulunan 65 cm yüksekliğindeki mermer bir heykel grubunda Telesphoros'un arkasında bir tablet ve *scrinium* içinde iki adet rulo; "Gaddi diptikonu" (MS V. yüzyıl) adı verilen fildişi bir kabartmada ise iki eliyle açık bir şekilde tuttuğu kitap ile betimlenmektedir. Tablet, rulo ve kitabın Asklepios'tan gelen kehanetle ilgili olabileceği ancak daha ziyade insanlara şifa veren tıbbi bilgiyi sembolize ettiği ifade edilmektedir (Bruhl 1956, 127 vd. Pl. I, Fig. 2, Pl. II. Fig. 2; Rühfel 1994, 873-874, 877). Bir diğer sembol, çam kozalağıdır. Atina'da, MÖ V. yüzyıldan MS. VI. yüzyıla kadar kullanılan bir atık su kanalında ele geçen Asklepios-Telesphoros heykel grubunda (Touchais 1984, 740, 743, Fig. 15) ikiliye bir çam kozalağı eşlik etmektedir. Çamın şifa verici özelliğiyle bu iki sağlık tanrısına eşlik etmiş olabileceği öne sürülmektedir (Rühfel 1994, 877). Pergamon yakınlarındaki Perperene sikkelerinde elinde bir üzüm salkımıyla betimlenen Telesphoros'un (RPC IV.2, 630), hem bu yerleşimin bağcılık ve şarapçılıktaki önemini hem de şarabın şifa verici özelliğini işaret ettiği şeklinde yorumlanmaktadır (Rühfel 1994, 877).

Phrygia Bölgesi'nde ele geçen çok sayıda adak kabartmasının irdelendiği bir çalışmada Telesphoros ile birebir benzerlik içerisinde resmedilen onlarca figür yer almaktadır. İlk bakışta Telesphoros olarak tanımlanabilecek bu figürlerin üzerinde yer aldıkları kabartmalarda bulunan yazıtların hiçbirisinde Telesphoros adı geçmemekte ve çalışmanın yazarları bu figürleri Telesphoros olarak tanımlamamaktadır (Drew-Bear, Thomas & Yıldızturnan 1999, 87-121, nos. 70-140, 374 vd. Ayrıca, Lochman 2003, 303, 310, III 124, 384). Yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla bu kabartmalardan bazılarının yerel *epitheton*larıyla tanrı Zeus'a (Drew-Bear, Thomas & Yıldızturnan 1999, 87, no. 70 -Zeus Petarenos-, 88-89, no. 71-73 -Zeus Alsenos-) ve Mater Malene'ye adandığı görülmektedir. Buradan hareketle Telesphoros ikonografisine daha dikkatli

yaklaşılması gerektiği düşünülmektedir.

Anadolu'da Telesphoros Kültü

Telesphoros'un Yunan ve Roma dünyasında geniş bir territoriumda saygı gördüğü bilinmektedir. Bu bölgeler içerisinde, gün yüzüne çıkartılan buluntularla en yoğun tapınımın gerçekleştiği coğrafya Anadolu'dur. İnancın; heykel, kabartma, sikke, vb. maddi kalıntılara yansımaları, o yerleşimde o kültürün varlığını kanıtlar niteliktedir. Özellikle Batı Anadolu'da Telesphoros bağlamında bu kanıtlara sıkça rastlanılmaktadır. Ancak, Ehling (2005, 161), Telesphoros'la ilişkili göreceli olarak çok sayıda kalıntı olmasına rağmen, onun karakterini, kültür yapısını net bir biçimde ortaya koyacak materyallerden yoksun olduğunu belirtmektedir.

Telesphoros'un tek başına betimlendiği mermer heykel/heykelciklerin sayısı oldukça azdır. Rühfel'e göre, Yunan ve Roma dünyasında Telesphoros'un tek başına betimlendiği bağımsız heykel-heykelcikler, Torliani Müzesi (Roma), 154; Roma Ulusal Müzesi (205835); Münih Glyptotek, 506, 2; Atina Agorası, S 2418; Kyrene Müzesi, 14175; Martin von Wagner Müzesi (Würzburg), HA 1481; Plovdiv Müzesi, 1994 ve Ephesos Müzesi olmak üzere sekiz adettir (Rühfel 1994, 871-872).

Anadolu'da tek başına betimlenen bağımsız mermer Telesphoros heykellerinin son derece az olduğu görülmektedir. Bu tipte ele geçen mermer heykel örneklerinden ilki Ephesos'tandır. Ephesos Bazilika'sında ele geçen 6,7 cm yüksekliğindeki Telesphoros torsosu, kapüşonun başta olmamasıyla farklı bir ikonografik özellik ortaya koyar. MS II. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen heykelciğin önemli bir kısmı korunamadığı için detaylı bilgilere sahip değiliz (Aurenhammer 1990, 52-53, Taf. 20, Nr. 30 c-d).

Telesphoros'un tek başına betimlendiği başka bir mermer heykelcik Edirne Müzesi'ndedir. Müzeye müsadere yoluyla kazandırılan, korunan yüksekliği 44 cm olan heykelin başı noksandır ve tıpkı Ephesos örneğinde olduğu gibi kapüşonu başında değil, sırt üzerine dökülmüş hâlde betimlenmiştir (Yaraş 2015a, 723 vd). Dirsekten yaklaşık 90° katlanmış kolları göğüs üzerinde işlenen heykelin oval bir kaide üzerinde durduğu gözlemlenmektedir. Mantonun arka tarafının da cephedeki gibi dikey plilerle süslendiği eserde Telesphoros'un çıplak ayaklı oluşu göze çarpmaktadır (Yaraş 2015a, 727, Res. 1-5).

Asklepios ve Hygeia ile bir üçlü oluşturduğu ifade edilse de bağımsız bir kaide üzerinde tekil bir şekilde betimlenmiş Bolu örneği (Sezer 2014, 413, Res. 1; 416, Res. 1 c) de bu gruba dahil edilebilir. 31 cm yüksekliğe, 11 cm genişliğe sahip eserde göğüsten dize kadar olan kısım noksandır. Telesphoros'un çıplak ayakların yanında yer alan bir küre dikkat çekmektedir. Cephede dikey plilerin derin bir şekilde oyularak oluşturulduğu gözlemlenirken mantonun altında bir iç giysinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Kapüşonun altında dalgalı ve kısa işlenmiş saçlar, yuvarlak yüz hatları ve küçük dudaklar söz konusudur (Sezer 2014, 407). Bolu Müzesi örneği, bu çalışmanın konusunu oluşturan Telesphoros heykelciği ile saç ve yüz işlenişi, mantonun altında bir iç giysinin yer alması, dar ve küçük omuz işlenişi bakımından oldukça benzerdir.

Anadolu'da gün yüzüne çıkartılmış bir diğer bağımsız Telesphoros heykeli, Lykia'nın önemli kentlerinden Arykanda'da ele geçmiştir. Elmalı Müzesi'nde muhafaza edilen heykelin baş ve ayakları noksandır. 67 cm yükseklik ve 37 cm genişlikle Anadolu'da ele geçen bağımsız Telesphoros heykelleri arasında en büyüğü olan Arykanda örneğinde ellerin öne doğru hafifçe uzatılması sonucu oluşan derin, dikey kanallarla detaylandırılmış mantosunun altında bir iç giysi mevcuttur. Telesphoros'un sırtına düşen kapüşonun oluşturduğu "V" şeklindeki görünüm, mantonun arkasında aynı forma üç giysi kıvrımıyla kendisini göstermektedir. Arykanda Telesphoros'u, Antoninler Dönemi sonlarına ve Severuslar Dönemi başlarına tarihlendirilmiştir

(Arınç 2023, 202-207, 369-370, Lev. 44-45, Kat. Nr. 43).

Gaye Çarmıklı koleksiyonunda yer alan Telesphoros heykelciği, yukarıda değinilen örneklerden sonra, Anadolu'da şimdiye kadar tespit edilen ve malzemesi mermer olan beşinci bağımsız heykel olarak öne çıkmaktadır. Eser aynı zamanda, noksansız durumda olması bakımından Anadolu'da şimdiye kadar ele geçen en iyi korunmuş mermer Telesphoros heykelciği olarak da dikkat çekmektedir. Ayrıca, Rühfel'in değindiği Yunan ve Roma dönemi sekiz bağımsız Telesphoros mermer heykeline ek olarak, Edirne, Bolu Müzesi ve Arykanda örneklerinden sonra, Gaye Çarmıklı koleksiyonunda yer alan mermer Telesphoros heykelciği, on ikinci bağımsız heykel olarak öne çıkmaktadır.

Plastik eserler bağlamında bağımsız heykellerin ardından Telesphoros, sıklıkla Sağlık Tanrısı Asklepios'la birlikte betimlenerek bir grup oluşturmaktadır. Bu şablonda, bazen kapüşonu omuzlarında olan Telesphoros, sakallı Asklepios'un yanında küçük bir şekilde işlenmektedir. Kutludüğün (Kayaş, Ankara) (Özoral 1982, 1 vd.), Smyrna (Şahin & Taşlıalan 2010, 198, No. 22), Soli Pompeiopolis (Tulunay 2005, 24, 28, Res. 2), Yelten (Korkuteli, Antalya) (Demirer & Yaraş 2016, 45 vd), ve Perge'de (Demirer & Yaraş 2016, 52, 56, Lev. 10-11) ele geçen Asklepios-Telesphoros ikilileri bu gruba giren Anadolu örnekleridir.

Pergamon, Telesphoros kültü açısından en önemli yerleşimdir. Telesphoros'a ait MÖ I - MS I. yüzyıllara tarihlenen iki adet pişmiş toprak figürin, Maymun Sekisi Nekropolü'nde gerçekleştirilen kurtarma kazıları ile ele geçmiştir (Yaraş 2015b, 460-463). Yaşlı ve sivri kulaklı işlenmesiyle farklı bir tipoloji oluşturan Telesphoros buluntularının mezarlarda ele geçmesi, öteki dünyaya yolculukta ölen kişiye eşlik eden, onu koruyan bir anlayışı işaret etmektedir (Yaraş 2015b, 462-463). Pergamon sikkelerinde arka yüzde Telesphoros'un, tıpkı bu çalışmanın konusunu oluşturan mermer heykelcik gibi tek başına ve alışlagelmiş ikonografisinde yer alması çocuk tanrının kent için ne denli önemli olduğunun bir diğer kanıtı niteliğindedir (Fritze 1910, Taf. III. No. 20, 24, 28; IV. No. 2; V, No. 7, 8; VIII. No. 4, 5, 13).

Sağlık Tanrısı Asklepios'a adanan bir kült merkezine sahip Alliano'i'da da Telesphoros tasvirlerine rastlanılmaktadır. MS III. yüzyıla tarihlenen bronz bir Telesphoros heykelciği, bir kanal dolgusu içerisinde ele geçmiştir (Baykan 2019, 7, Res. 6, 7). Buna ek olarak, dikey pliler işlenmiş bronz bir heykel parçasının da Telesphoros'a ait olabileceği ifade edilmiştir (Baykan 2019, 8, Res. 8). Ayrıca, Alliano'i'de Telesphoros'un betimlendiği bir terrakotta figürin de bulunmaktadır (Yaraş 2015a, 725).

Troas Bölgesi'nin önemli yerleşimlerinden Parion'da gün yüzüne çıkartılan pişmiş toprak bir çocuk figürini Telesphoros olarak yorumlanmaktadır. Ayaklarını kapatacak kadar uzun ve kalın bir manto giyen figür, kumaşın boyun üzerinde dökümlü bir şekilde ifade edilmesiyle dikkat çekmektedir. Kalın mantonun dikey geniş plilerle hareketlendirildiği ve kapüşonun başta yer almadığı görülmektedir. MS I. yüzyıla ait olduğu düşünülen eserin nekropolde mezar dışında ele geçtiği ifade edilmektedir (Kasapoğlu 2015, 190, Pic. 241).

Eskişehir'in Alpu ilçesinde bulunan Kocakızlar Tümülüsü'nde gerçekleştirilen kurtarma kazılarında ele geçen çok sayıda nitelikli eser arasında amberden yapılmış bir Telesphoros figürini de yer almaktadır. 3,3 cm yüksekliği ve 1,2 cm genişliği ile oldukça küçük olan eserde Telesphoros, ayaklarını da içine alacak şekilde geniş bir mantonun içerisinde yer almaktadır ve kapüşon hafif geriye doğru sivri bir şekilde uzanmaktadır (Atasoy 1974, 263, no. 27, Pl. 52, Fig. 10).

Telesphoros, sikkeler üzerinde yer alan betimlemelerinde bazen tek başına bazen de Asklepios ve Hygeia gibi başka tanrılarla birlikte betimlenmektedir. Sikkelerde tasvir edilen tanrı ve

tanrıçaların darp edildiği şehrin inançlarını yansıtmayı göz önünde tutulduğunda Telesphoros betimli sikkeler çocuk tanrının kültü açısından oldukça önemlidir. Özellikle Anadolu'nun batı yarısında yoğun olmak üzere, Thrakia, Ege adaları ve Balkanlarda Telesphoros betimli sikkelerin darbı söz konusudur (Fig. 7). Bahsi geçen coğrafyada 94 kentin Telesphoros betimli sikke darp ettiği anlaşılmaktadır (<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/search/browse?q=telesphorus&page=1>). Bu veri, çocuk tanrının Anadolu'da ne kadar çok sevildiğini ve saygı gördüğünü kanıtlar niteliktedir.

Türkiye'deki çeşitli müzelerde Telesphoros'un tasvir edildiği eserler bulunmaktadır. Kütahya Müzesi'nde bulunan alışılalmış çocuk tipolojisinin dışında yaşlı ve kambur biçimde betimlenmiş pişmiş toprak Telesphoros figürünü oldukça dikkat çekicidir (Yaraş 2016, 270). Müzede ayrıca, Seyitömer Höyük kurtarma kazılarında ele geçmiş başka bir pişmiş toprak figürün ve bir kandil diskusu üzerinde betimlenen Asklepios-Hygeia-Telesphoros üçlüsü yer almaktadır (Yaraş 2016, 271, 272). Afyonkarahisar Müzesi'nde Telesphoros ile ilişkilendirilen dört pişmiş toprak Telesphoros figürünü bulunmaktadır (Çevirici-Coşkun 2019, 38-41, No. 26-29). Avrupa'da özel koleksiyonlarda bulunan ancak Küçük Asya'dan gittiği belirtilen Telesphoros temsilleri de bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Koch koleksiyonunda bulunan bir Telesphoros'un gülümserken betimlendiği terrakotta figürüdür (Rühfel 1994, 871). Diğer yandan, çoğunluğu Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi'nde olmak üzere, Kütahya ve Afyonkarahisar müzelerinde muhafaza edilen bazı kabartmalarda, Telesphoros ikonografisiyle çok uyumlu, kapüşonlu mantoya bürünmüş figürler Telesphoros değil, yerel çobanlar ve çiftçiler olarak değerlendirilmiş (Drew-Bear, Thomas & Yıldız 1999, 87-121, nos. 70-140, 374 vd), hatta Telesphoros'un alışılalmış ikonografisinin bu çoban ve çiftçilerden etkilenmiş olduğu vurgulanmıştır (Ehling 2005, 160; Demirer 2019, 57).

Şüphesiz yukarıda değindiğimiz Anadolu'da ele geçmiş Telesphoros betimli arkeolojik eserler bunlarla sınırlı değildir. Anadolu müzelerinin depolarında Telesphoros betimli eserlerin mevcut olduğunu ancak çok bilinen bir tanrı olmadığı için identifikasyonun yapılamadığını düşünmekteyiz.

Değerlendirme ve Sonuç

Tüm bu arkeolojik, epigrafik ve nümismatik verilerden hareketle, Telesphoros'un Anadolu'nun batı yarısında ve Balkanlarda yoğun bir biçimde saygı gördüğü görülmektedir. Gaye Çarmıklı koleksiyonunda yer alan Telesphoros heykelciğinin buluntu yeri tam olarak bilinmese de Batı Anadolu kökenli olabileceği düşünülmektedir. Eserin noksansız korunma durumu, Anadolu'da Telesphoros kültü ve ikonografisi için çok değerlidir. Heykelin, diğer Telesphoros betimlemelerinde görülmeyen başındaki oyuntu yıldız motifi (Fig. 2) çok dikkat çekicidir. Başlığında yıldız taşıyan figürleri kapsayan ikonografik araştırmalarda Dioskurların *pilos*larında veya bu başlığın hemen üzerinde yıldız betimlemeleri olduğu görülmektedir (Hermay 1986, 576-593, no. 100, 102, 108, 141, 151, 157, 164, 237, 245, 246, 256, 257). Dioskurların başlıklarında görülen yıldız betimi, ikiz tanrıların göksel karakteriyle açıklanmaktadır (Farnell 1921, 186). Mitolojide Dioskurlar öldüklerinde Zeus tarafından göğe yükseltilerek (ikizler burcu, gemini) yıldız hâlini almışlardır. Bu durum Telesphoros açısından değerlendirildiğinde çocuk tanrının içerisinde yer aldığı herhangi bir mit olmadığı, ancak babası ve sıklıkla birlikte betimlendiği Asklepios'un öldükten sonra, Dioskurlarla benzer bir şekilde, *apotheosis*e uğradığı, bir takımıyıldız hâline geldiği bilinmektedir (*ophiuchus*) (Condos 1997, 141). Ancak alışılalmış Asklepios ikonografisinde yıldız motifine rastlanılmamaktadır. Yine de bu çalışmanın konusu olan Telesphoros heykelciğinin kapüşonunda görülen yıldız motifinin, ona saygı gösterenlere Asklepios'un bir yıldızla dönüştüğünü anımsatıyor olabileceği düşünülmektedir. Benzer bir durum, Antinous'un *apotheosis*inde de görülmektedir. Antinous öldükten sonra Hadrian onu

gökyüzündeki bir yıldızla eşleştirerek ruhunu ölümsüzleştirmek istemiştir (Lamberts 1984, 150). Sikkeler üzerinde bazı Antinous tasvirlerindeki yıldız motifi (RPC III, 1258; RPC III, 3289) bu *apotheosis* ile alakalı olmalıdır. Kısıtlı temsilleri ve mitolojide bir yeri olmaması, eserimizdeki yıldız motifini detaylı ve net biçimde yorumlayabilmemizin önüne geçmektedir. Göğüs üzerindeki üst üste iki düğme, kapüşondaki yıldızla benzer bir biçimde ve aynı teknikle oluşturulmuştur.

Heykelciğin kaidesi üzerinde, sol ayağın solunda ve arkasında görülen kütle, eserin tam olarak bitirilmediğini işaret etmektedir. Bu parçanın yanı sıra, kaide ve ayak kısmının gövde ve baş yüzeyindeki gibi perdahlı olmaması, Telesphoros'un plastik eserlerdeki temsillerinde çıplak ayaklı (Sezer 2014, 416, Res. 1 c; Yaraş 2015a, 727, Res. 1, 5; Demirel & Yaraş 2016, 56, Lev. 11) olmasına rağmen eserimizde buna dair bir işleniş olmaması, heykelciğin bu kısımlarının tam olarak bitirilmediğini göstermektedir. Bu durum esasında üretim teknikleri açısından önemli bilgileri de ortaya koymakta, heykelciğin üretimi esnasında izlenen basamakları da açığa çıkarmaktadır. Heykelcik tamamlanmış olsaydı öncelikle bu kütle eserden arındırılacak ve sol ayak belirginleştirilecek; sonrasında -muhtelemelen- ayak parmakları işlenecek, son olarak da ayaklar ve kaide perdahlanıp eser bitirilmiş olacaktır.

Münih'teki (79,5 cm) ve Würzburg'taki gibi nispeten büyük heykelciklerin boyutları ve ele geçtiği yerler itibarıyla kült heykeli olabilecekleri, ancak Atina'da ele geçen daha küçük boyutlu (11,9 cm) heykelciklerin ise adak eşyası olarak kullanılmış olabilecekleri ifade edilmektedir (Rühfel 1994, 876). Buradan hareketle, 32 cm yüksekliğindeki Gaye Çarmıklı koleksiyonundaki mermer Telesphoros heykelciğinin bir adak objesi ya da mezar hediyesi olarak kullanılmış olabileceği düşünülse de kontekst bilgisinden yoksun olmamız somut ve detaylı yorum yapmanın önüne geçmektedir.

Eserin bilimsel veya kurtarma kazıları sonrasında ele geçmemiş olması tarihleme konusunda güçlü öneriler ortaya koymanın önüne geçmektedir. Bu bağlamda eseri, Anadolu'da bağımsız Telesphoros heykelleri ile karşılaştırmak gerekmektedir. Edirne Müzesi'nde muhafaza edilen 44 cm yüksekliğindeki başsız Telesphoros heykelciği, Hadrianus Dönemi'ne (MS 117-138) (Yaraş 2015, 725), Bolu Müzesi'nde bulunan, iki parça hâlindeki Telesphoros heykelciği ise MS. 2. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir (Sezer 2014, 407). Arykanda'da ele geçen Telesphoros heykeli, Geç Antoninler-Erken Severuslar dönemine ait olduğu ifade edilmektedir (Arınç 2023, 209). Arykanda örneği, ellerini iki yana hafifçe açmış ve bu hareketinden kaynaklı mantosunda geniş ve derin kanallı kıvrımlar oluşmuştur. Heykelin, son derece sade kıvrımlara sahip eserimizle kıvrım yapısı bakımından benzer olmadığı görülmektedir. Gaye Çarmıklı koleksiyonundaki Telesphoros heykelciği, yalnızca Arykanda örneği ile değil diğer iki örneğe göre daha az plastik ve volümsüz kıvrım yapısına sahiptir. Buna ek olarak, mantonun arka tarafında hiçbir kıvrım detayı bulunmamaktadır. Diğer yandan, Bolu Müzesi örneği ile yüz ve saç işlenişindeki benzerlik göze çarpmaktadır. Küçük etli dudaklar, geniş bir burun, yuvarlak ve dolgun yanaklar, başlığın altından görülen saçların dalgalı yapısının Gaye Çarmıklı koleksiyonundaki Telesphoros heykelciği ile benzer olduğu görülmektedir. Heykelciğin, Telesphoros kültürünün Batı Anadolu'da en güçlü olduğu; heykeltıraşlık ve nümismatik verilerin en sık görüldüğü MS II. yüzyıla ait olabileceği önerilmektedir.

Birçok müze envanterinde yer alan ve tanımlanmayı bekleyen başka Telesphoros betimlemelerinin mevcut olduğu tahmin edilmektedir. A. Yaraş, Bulgaristan'ın güneyindeki müzelerde henüz yayımlanmamış birçok Telesphoros figürini ve özellikle Batı Anadolu'daki müzelerde ve kazı depolarında doğru tanımlanmayı ve yayımlanmayı bekleyen çok sayıda Telesphoros heykeli ve figürini olduğunu ifade etmektedir (2015b, 462, dn. 16). İlerleyen süreçte

bu temsillerin sayısının artacağı umulmakta; bu gizemli tanrıyı ve kültürünü daha anlaşılır kılacak arkeolojik ve epigrafik verilerin elde edilmesi beklenmektedir. Gaye Çarmıklı koleksiyonunda bulunan ve kusursuz sayılabilecek kondisyondaki Telesphoros heykelciğini irdelediğimiz çalışmamız Anadolu'daki çok az örneği bulunan bağımsız mermer Telesphoros heykellerine bir yenisini eklemekte, dolayısıyla Telesphoros kültüne ve tanrının tanınırlığına katkı yapmaktadır. Çalışmanın aynı zamanda, kapüşonda yer alan yıldız motifiyle yeni ikonografik değerlendirmeleri de beraberinde getireceği, Telesphoros'a farklı açılardan bakmayı mümkün kılacağı düşünülmektedir.

Yazarların Notu

Telesphoros heykelciğinin bilimsel çalışmasının yapılması hususunda verdiği izinden dolayı Sn. Gaye Çarmıklı'ya teşekkür ederiz.

BİBLİYOGRAFYA

- Arınç U. 2023, Arykanda Antik Kentinin Hellenistik ve Roma Dönemi Plastik Sanatı. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Antalya.
- Aurenhammer M. 1990, Die Skulpturen von Ephesos. Idealplastik, Forschungen in Ephesos X/1, Wien.
- Atasoy S. Y. 1974, "The Kocakizlar Tumulus in Eskişehir, Turkey". *American Journal of Archaeology* 78(3), 255-263.
- Babelon E. & Blanchet J.A. 1895, Catalogue des bronzes antiques de la Bibliothèque Nationale, Paris.
- Baykan D. 2019, "Allianoi'dan Sağlık Kültüne İlişkin Metal Buluntu Örnekleri". *MASROP* 13(1), 1-15.
- Bruhl A. 1956, "Asclépios et Télésphore sur un autel funéraire trouvé près de la Via Aurelia". *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, tome 68, 127-138.
- Condos T. 1997, *Star Myths of the Greeks and Romans. A Sourcebook*. Phanes Press.
- Çevirici-Coşkun F. 2019, "Telesphoros Figürinleri". Ed. Coşkun G., Afyonkarahisar Müzesi Terrakotta Figürinleri. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
- Demirer Ü. & Yaraş A. 2016, "Yelten Asklepiosu". *Seleucia VI*, 45-59.
- Demirer Ü. 2019, "Telesphoros'un Köken Sorunu", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 9(18), 53-67.
- Deonna W. 1955, "Télésphore et le « genius cucullatus » celtique". *Latomus*, T. 14, Fasc. 1, 43-74.
- Drew-Bear T., Thomas, C. M. & Yıldızlıturan, M. 1999, *The Museum of Anatolian Civilizations. Phrygian Votive Steles*, Ankara.
- Edelstein E. J. 1945, *Asclepius: Collection and Interpretation of the Testimonies*, I, Baltimore.
- Ehling K. 2005, "Ein reitender Telesphoros". *Epigraphica Anatolica* 38, 159-164.
- Farnell L. R. 1921, *Greek Hero Cults and Ideas of Immortality: The Gifford Lectures Delivered in the University of St. Andrews in the Year 1920*, Clarendon Press.
- Fritze H. 1910, *Die Münzen von Pergamon*, Verlag der königlichen Akademie der Wissenschaften, Berlin.
- Grandjean C. G. 1961, *The Athenian Agora. Terracottas and Plastic Lamps of Roman Period*, Princeton – New Jersey.
- Gül Z. 2023, *Telesphoros ve İkonografisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı.
- Habicht C. 1969, *Die Inschriften des Asklepieions. Altertümer von Pergamon VIII 3*, De Gruyter, Berlin.
- Hermay A. 1986, "Dioskuroi". *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae (LIMC)* 3/1, Zürich, 567-593.
- Jurukova J. 1981, *Die Münzprägung von Bizye*, Akademie-Verlag, Berlin.
- Kasapoğlu H. 2015, "Statuette and Figurines". (Ed. C. Başaran, *The Flourishing City Of Ancient Troad: Parion. Surveys, Excavation and Restoration Works Carried Out Between 1997-2009*, İstanbul: Ege Yayınları, 177-192.
- La Fragola A. 2015, "Il Dio Sfuggente". *Archeo* 361, Sardegna, 56-65.
- Lambert R. 1984, *Beloved and God. The Story of Hadrian and Antinous*, Viking.
- Lissi-Caronna E. 1986, *Il Mitreo dei Castra Peregrinorum* (S. Stefano Rotondo), Brill, Leiden.

- Lochman T. 2003, Studien zu kaiserzeitlichen Grab- und Votivreliefs aus Phrygien, Skulpturhalle Basel.
- Ohlemutz E. 1968, Die Kulte und Heiligtümer der Götter in Pergamon, Darmstadt.
- Özoral F. 1982, "Kutludüğün Heykelcikleri". Türk Arkeoloji Dergisi 45, 1-10.
- Paus. (Pausanias, Periegesis tes Hellados). Pausanias, Description of Greece, (Çev.) Jones, W.H.S., 1918, Loeb Classical Library.
- Roscher W. H. 1916-1924, "Telesphoros". Ausführliches Lexicon der Griechischen und Römischen Mythologie, 309-326.
- Rühfel H. 1994, "Telesphoros". Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae (LIMC) 7/1, Zürich, 870-878.
- Sezer S. S. 2014, "Bolu Müzesi'nden Bir Grup Heykeltıraşlık Eseri". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 7(32), 404-424.
- Sharpe H. F. 2014, "Bronze Statuettes from the Athenian Agora: Evidence for Domestic Cults in Roman Greece". Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens, 83(1), 143-187.
- Şahin M. & Taşlıalan M. 2010, "Smyrna Agorası Heykeltraşlık Buluntuları". Olba XVIII, 175-240.
- Şimşek C. 2011, Laodikeia Nekropolü. (2004-2006 Yılları). (Ed. C. Şimşek, Laodikeia Çalışmaları 1.2. Ege Yayınları, İstanbul.
- Şimşek C. 2013, Laodikeia (Laodicea ad Lycum). Laodikeia Çalışmaları 2, Ege Yayınları, İstanbul.
- Touchais G. 1984, "Athènes, fouilles d'urgence et trouvailles fortuites". Bulletin de correspondance hellénique, Vol. 108, livraison 2, 740-745.
- Tulunay E. T. 2005, "Soloi Pompeiopolis Heykelleri (2000-2003)". Araştırma Sonuçları Toplantısı 22(2), 23-30.
- Varga T. 2016, "Telesphorus. A healing child god in Roman Dacia". Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Historia 60(1), 17-40.
- Yaraş A. 2015a, "Telesphoros Heykeli (Edirne Müzesi 1148)". Eds. C. Şimşek, B. Duman, E. Konakçı, Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan. Ege Yayınları, İstanbul, 723-727.
- Yaraş A. 2015b, "Pergamon Maymun Sekisi Nekropolü'nden Pişmiş Toprak İki Telesphoros Heykelciği". (Ed. E. Okan, C. Atilla, Prof. Dr. Ömer Özyiğit'e Armağan. Ege Yayınları, İstanbul, 459-466.
- Yaraş A. 2016, "Kütahya Müzesi'nde Pişmiş Toprak İki Telesphoros Heykelciği". Ed. S. Ünan, Kütahya Müzesi 2015 Yıllığı "50. Yıl Anısına". Bilgin Kültür Sanat Yayıncılık, Ankara. 269-275.
- Weisser B. 2006, "Asklepios auf antiken Münzen in Epidauros, Athen und Pergamon". Ed. T. Lehmann, Wunderheilungen in der Antike, Von Asklepios zu Felix Medicus, Oberhausen, 62-81.
- Wiseman J. & Mano-Zissi D. 1974, "Excavations at Stobi, 1973-1974". Journal of Field Archaeology, 1(2), 117-148.
- Wiseman J. & Mano-Zissi D. 1976, "Stobi: A City of Ancient Macedonia". Journal of Field Archaeology, 3(3), 269-302.
- Wroth W. 1883, "Telesphoros at Dionysopolis". The Journal of Hellenic Studies 4, 161-162.

İnternet Kaynakları

- RPC IV.2, 630: <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/630> (Erişim Tarihi: 02.01.2025)
- RPC V.2, - (unassigned; ID 1441): <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/type/1441> (Erişim Tarihi: 02.01.2025)
- RPC IV.1, 17405: <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/17405> (Erişim Tarihi: 04.01.2025)
- RPC IV.1, 8892: <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/8892> (Erişim Tarihi: 04.01.2025)
- RPC IV.1, 5879: <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5879> (Erişim Tarihi: 04.01.2025)
- RPC IV.2, 754: <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/754> (Erişim Tarihi: 04.01.2025)
- RPC IV.2, 3236: <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/3236> (Erişim Tarihi: 04.01.2025)
- RPC IV.2, 2057: <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/2057> (Erişim Tarihi: 04.01.2025)
- RPC VI, 5468: <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/5468> (Erişim Tarihi: 04.01.2025)
- RPC VIII, - (unassigned; ID 2295): <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/type/2295> (Erişim Tarihi: 04.01.2025)
- RPC III, 3289 - <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/3/3289> (Erişim Tarihi: 01.03.2025)
- RPC III, 1258 - <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/3/1258> (Erişim Tarihi: 01.03.2025)
- Harita: <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/search/browse?q=telesphorus&page=1> (Erişim Tarihi: 26.12.2024)

Fig. 1. Telesphoros Heykelciği (Cepheden).

Fig. 2. Baş, Yüz ve Manto Detayı.

Fig. 3. Arkadan Görünüm.

Fig. 4. Sağ Yandan Görünüm.

Fig. 5. Sol Yandan Görünüm.

Fig. 6. Altan Görünüm.

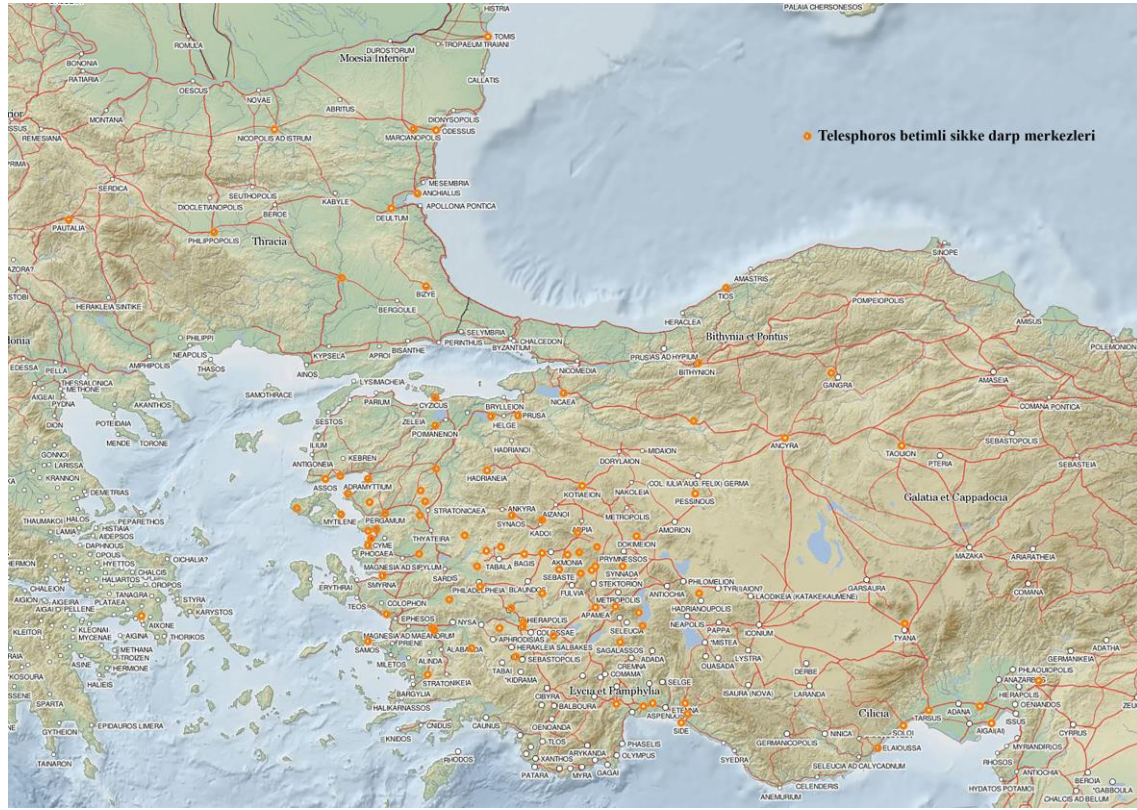

Fig. 7. Roma Dönemi Telephoros betimli sikkelerin görüldüğü merkezler.

(<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/search/map?q=telephorus>)